

3. Kodeks ponašanja lica odgovornih za primenu zakona¹

Generalna skupština,
smatrajući da je jedan od ciljeva proklamovanih u Povelji Ujedinjenih nacija ostvarivanje međunarodne saradnje kroz razvijanje i podsticanje poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda svih ljudi, bez obzira na rasnu pripadnost, pol, jezik ili veru,
podsećajući, naročito, na Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima i na međunarodne ugovore koji se odnose na ljudska prava,
podsećajući takođe na Deklaraciju o zaštiti svih lica od mučenja i drugih svirepih, nečovečnih ili ponižavajućih kazni ili postupaka usvojenu rezolucijom 3452 (XXX) Generalne skupštine od 9. decembra 1975.
svesna da priroda funkcija primene zakona radi odbrane javnog reda i način na koji se te funkcije obavljaju neposredno utiču na kvalitet života pojedinaca, kao i društva u celini,
svesna značajnog zadatka koji lica odgovorna za primenu zakona marljivo i dostojanstveno obavljaju, u skladu s načelima ljudskih prava,
svesna, međutim, i mogućih zloupotreba do kojih obavljanje tih zadataka može dovesti,
priznajući da je izrada kodeksa ponašanja lica odgovornih za primenu zakona samo jedno od brojnih značajnih mera za obezbeđenje zaštite svih prava i interesa građana kojima služe lica odgovorna za primenu zakona,
svesna da postoje i druga značajna načela i preduslovi humanog obavljanja funkcija primene zakona, a to su:

- a) da, kao i svi organi pravosudnog sistema, i sve službe zadužene za primenu zakona treba da predstavljaju društvo u celini, odgovarati njegovim potrebama i biti odgovorne pred njim,
- b) da delotvorno pridržavanje moralnih standarda među licima odgovornim za primenu zakona zavisi od postojanja pravnog sistema koji je dobro osmišljen, prihvaćen u narodu i humanog karaktera,
- c) da je svako lice odgovorno za primenu zakona deo pravosudnog sistema, koji ima za cilj da spreči i da suzbija krivična dela, i da ponašanje svakog službenika sistema utiče na sistem u celini,
- d) da sve službe zadužene za primenu zakona treba da sebi nametnu sebi disciplinu koja je potpuno u skladu sa ovde iznetim načelima i standardima i da postupci lica odgovornih za primenu zakona treba da budu izloženi javnom nadzoru komisije za ispitivanje, ministarstva, javnog tužilaštva, sudstva, ombudsmana, komiteta građana ili kombinacije tih organa, ili nekog drugog nadzornog organa,
- e) da standardima kao takvim nedostaje praktična vrednost sve dok se njihov sadržaj i njihovo značenje ne usade u uverenja svih lica odgovornih za primenu zakona, putem obrazovanja, obuke i nadzora,

usvaja Kodeks ponašanja lica odgovornih za primenu zakona koji se nalazi u dodatku ove rezolucije, i donosi odluku da ga uputi vladama uz preporuku da se pozitivno izraze o njegovoj primeni, u okviru nacionalnog zakonodavstva ili prakse, kao skupa načela po kojem će se lica odgovorna za primenu zakona vladati.

DODATAK

¹ Usvojen rezolucijom 34/169 Generalne skupštine Ujedinjenih nacija od 17. decembra 1979. Ne podleže ratifikaciji jer nije međunarodni ugovor.

Kodeks ponašanja lica odgovornih za primenu Zakona

Član 1

Lica odgovorna za primenu zakona će uvek obavljati zadatak koji im nameće zakon tako što će služiti zajednici i štititi sva lica od nezakonitih radnji, u skladu s visokim stepenom odgovornosti koji njihova profesija zahteva.

Komentar:

- a) Izraz "lica odgovorna za primenu zakona" obuhvata sve predstavnike zakona, naimenovane ili izabrane, koji izvršavaju policijsku ovlašćenja, a naročito hapšenje i pritvaranje.
- b) U zemljama gde policijska ovlašćenja sprovode vojne vlasti, u uniformi ili u civilu, ili državne snage bezbednosti, izraz "lica odgovorna za primenu zakona" primenjuje se i na pripadnike tih službi.
- c) Pod služenjem zajednici podrazumeva se naročito pomoć koja se pruža članovima zajednice kojima je, u vanrednim okolnostima lične, ekonomske, društvene, ili druge prirode, odmah potrebna pomoć.
- d) Ova odredba odnosi se ne samo na sva dela nasilja i pljačke i ostala štetna dela, već i na sva dela zabranjena krivičnim zakonodavstvom. Može se primeniti i na ponašanja ljudi koji ne mogu krivično odgovarati.

Član 2

U vršenju svoje dužnosti, lica odgovorna za primenu zakona poštovaće i štitiće ljudsko dostojanstvo i braniće i uvažavaće ljudska prava svih lica.

Komentar:

- a) Ljudska prava u pitanju određena su i zaštićena nacionalnim i međunarodnim pravom. Relevantni međunarodni instrumenti su, pre svih, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Deklaracija o zaštiti svih lica od mučenja i drugih svirepih, nečovečnih ili ponižavajućih kazni ili postupaka, Deklaracija Ujedinjenih nacija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, Međunarodna konvencija o ukidanju i kažnjavanju zločina aparthejda, Međunarodna konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, Standardna minimalna pravila o postupanju sa zatvorenicima i Bečka konvencija o konzularnim odnosima.
- b) U nacionalnim komentarima ove odredbe treba navesti regionalne ili nacionalne odredbe kojima se ova prava definišu i štite.

Član 3

Lica odgovorna za primenu zakona mogu pribeći upotrebi sile samo ako je to zaista neophodno, i to u onoj meri u kojoj to zahteva vršenje njihove dužnosti.

Komentar:

- a) Ovom odredbom se podvlači činjenica da lica odgovorna za primenu zakona mogu samo izuzetno pribegavati upotrebi sile; iako se podrazumeva da lica odgovorna za primenu zakona mogu biti ovlašćena da pribegnu upotrebi sile, u onoj meri u kojoj se to u datim okolnostima s pravom smatra nužnim da bi se sprečio neki zločin ili da bi se obavilo ili pomoglo zakonito hapšenje prekršilaca ili osumnjičenih, sili se ne može pribegavati van tih granica.
- b) Nacionalno pravo obično ograničava pribegavanje sili lica odgovornih za primenu zakona u skladu sa načelom srazmernosti. Samo se po sebi razume da prilikom tumačenja ove odredbe treba voditi računa o tim nacionalnim načelima

srazmernosti. Ova odredba se nikako ne treba tumačiti tako kao da dopušta upotrebu sile koja nije u srazmeri s legitimnim ciljem koji treba postići.

c) Upotreba vatrenog oružja smatra se krajnjim sredstvom. Treba sve preduzeti da bi se isključila upotreba vatrenog oružja, posebno protiv dece. Uopšte, ne treba pribegavati vatrenom oružju osim kada osumnjičeni pruža oružani otpor ili na neki drugi način ugrožava tuđe živote, i kad druga sredstva nisu dovoljna da se osumnjičeni savlada ili uhvati. Kad god dođe do upotrebe vatrenog oružja, o tome treba hitno izvestiti nadležne vlasti.

Član 4

Podaci poverljive prirode kojima raspolažu lica odgovorna za primenu zakona držaće se u tajnosti, osim ako obavljanje dužnosti tih lica ili potrebe pravde apsolutno ne zahtevaju da se postupi drugačije.

Komentar:

Po prirodi svoje dužnosti, lica odgovorna za primenu zakona dolaze do podataka koji se mogu odnositi na privatni život drugih ili mogu štetiti interesima i, naročito, ugledu tih lica. Treba delovati s velikom pažnjom pri čuvanju i korišćenju tih podataka, koji mogu biti objavljeni jedino u obavljanju dužnosti ili ako je to u interesu pravde. Svako objavljivanje tih podataka u drugom cilju je u potpunosti improper.

Član 5

Nijedno lice odgovorno za sprovođenje zakona ne može primenjivati, podsticati ili dopuštati mučenje ili neku drugu svirepu, nečovečnu ili ponižavajuću kaznu ili postupak, niti se može pozivati na to da je dobilo naređenje od pretpostavljenog ili na izuzetne okolnosti poput ratnog stanja, ratne opasnosti, pretnje nacionalnoj bezbednosti, unutrašnje političke nestabilnosti ili bilo kojeg drugog vanrednog stanja kao opravdanja za mučenje ili druge svirepe, nečovečne ili ponižavajuće kazne ili postupke.

Komentar:

a) Ova zabrana proizlazi iz Deklaracije o zaštiti svih lica od torture i drugih svirepih, nečovečnih i ponižavajućih kazni ili postupaka, koju je usvojila Generalna skupština i na osnovu koje:

"Taj akt predstavlja povredu ljudskog dostojanstva i treba ga osuditi kao poricanje ciljeva Povelje Ujedinjenih nacija i kao povredu ljudskih prava i osnovnih sloboda proklamovanih u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima (i drugim međunarodnim aktima koji se odnose na ljudska prava)."

b) Deklaracija određuje mučenje na sledeći način: "Izraz 'mučenje' označava svaki čin kojim se nekom licu nanose velike patnje, fizičke ili duševne, s ciljem da se od njega ili nekog trećeg lica dobiju obaveštenja ili priznanje, da se kazni za neko delo koje je ono ili neko treće lice počinilo, ili se sumnja da ga je počinilo, da se zastraši ili da se neko treće lice zastraši, kad takav bol ili takve patnje namerno nanosi službeno lice ili neko drugo lice na podsticaj službenog lica. Taj izraz se ne odnosi na bol i na patnje koje proizlaze isključivo iz zakonitih sankcija, neodvojivi su od njih ili njima izazvani, u meri u kojoj su saglasni sa Skupom minimalnih pravila za postupanje sa zatvoreniciima. "

c) Izraz "svirepa, nečovečna ili ponižavajuća kazna ili postupak" nije odredila Generalna skupština, već treba da se tumači tako da se osigura što šira zaštita od zloupotrebe fizičkog ili mentalnog karaktera.

Član 6

Lica odgovorna za primenu zakona obezbediće punu zaštitu zdravlja lica lišenih slobode koja su u njihovoj nadležnosti, i, naročito, preduzeće odmah mere da se, kad god se to pokaže potrebno, tim licima osigura medicinska nega.

Komentar:

- a) "Medicinska nega" označava usluge koje pruža medicinsko osoblje, uključujući lekare i pomoćno osoblje i osiguraće se kad je potrebna ili tražena.
- b) Dok je medicinsko osoblje obično uključeno u primenu zakona, lica odgovorna za primenu zakona moraju poslušati mišljenje tog osoblja kad ono preporuči da se lice lišeno slobode podvrgne potrebnom lečenju od medicinskog osoblja koje je van operacije, ili kad preporuči da se lečenje obavlja uz konsultovanje tog medicinskog osoblja.
- c) Razume se da će lica odgovorna za primenu zakona osigurati medicinsku negu i žrtvama kršenja zakona ili žrtvama nesrećnih slučajeva koji iz toga proisteknu.

Član 7

Lica odgovorna za primenu zakona ne smeju počiniti nikakvo delo korupcije. Oni će se, takođe, odlučno suprotstavljati svim delima te vrste i boriti se protiv njih.

Komentar:

- a) Sva dela korupcije, kao i sve druge zloupotrebe položaja nespojivi su sa zanimanjem lica odgovornog za primenu zakona. Zakon se mora u potpunosti sprovesti u odnosu na sva lica odgovorna za primenu zakona koja počine delo korupcije, jer vlade ne mogu računati na to da će uspeti da sprovedu zakone na svoje državljane ako ne mogu ili ne žele da ih sprovedu prema svojim službenicima i u okviru svojih organa.
- b) Iako definicija korupcije mora spadati u nadležnost unutrašnjeg prava, ona treba da obuhvati sva dela činjenja ili nečinjenja odgovornog lica u vršenju njegovih dužnosti ili u vezi sa njima, a u zamenu za darove, obećanja ili koristi, tražene ili prihvaćene, ili njihovo nedozvoljeno primanje kad je delo o kome je reč počinjeno.
- c) Izraz "delo korupcije" ovde pomenut treba da obuhvati i pokušaj korupcije.

Član 8

Lica odgovorna za sprovođenje zakona poštovaće zakon i ovaj Kodeks. Oni će, takođe, sprečavati svako kršenje zakona ili ovog kodeksa i odlučno se suprotstavljati tome, koliko god je to u njihovoj moći.

Lica odgovorna za primenu zakona koja imaju razloga da veruju da je neko prekršio ili da krši ovaj Kodeks, ukazaće na taj slučaj svom pretpostavljenom i, po potrebi, drugim organima s ovlašćenjima nadzora ili odlučivanja po pravnim lekovima.

Komentar:

- a) Ovaj Kodeks će se poštovati svuda gde je unet u nacionalno zakonodavstvo ili praksu. Ako zakonodavstvo ili praksa sadrže odredbe koje su strože od odredbi ovog Kodeksa, onda će se poštovati strože odredbe.
- b) Ovaj član ima za cilj održanje ravnoteže između discipline potrebne unutar službe, od čega u velikoj meri zavisi javna bezbednost, i potrebe da se odgovori na kršenja osnovnih ljudskih prava. Lica odgovorna za primenu zakona ukazaće na kršenje poštujući lanac komandovanja, i preduzimaće druge dozvoljene mere jedino ako drugi pravni putevi ne postoje ili nisu delotvorni. Razume se da lica odgovorna za primenu zakona neće biti kažnjena upravnim ili drugim merama zbog toga što su ukazala na to da je neko prekršio ili krši ovaj Kodeks.
- c) Izraz "organi sa ovlašćenjima nadzora ili odlučivanja po pravnim lekovima" označava sve organe koji postoje po nacionalnim zakonima, bez obzira da li

pripadaju službi odgovornoj za primenu zakona, ili su nezavisni od nje, i imaju zakonsku, običajnu ili drugu vlast da razmatraju pritužbe i žalbe u vezi s kršenjem pravila obuhvaćenih ovim Kodeksom.

d) U nekim zemljama se može smatrati da sredstva javnog informisanja obavljaju funkciju kontrole sličnu onoj koja je opisana u prethodnom stavu. Lica odgovorna za primenu zakona mogu stoga biti ovlašćena da o kršenjima te vrste obavestavaju javno mnjenje putem sredstava javnog informisanja, služeći se tim kao poslednjim sredstvom i čineći to u skladu sa zakonima i običajima njihove zemlje i s članom 4 ovog Kodeksa.

e) Lica odgovorna za primenu zakona koja se ponašaju u skladu s ovim Kodeksom zaslužuju poštovanje, punu podršku i saradnju zajednice u kojoj obavljaju svoju službu, kao i organa kome pripadaju i svojih kolega.